

EAPN LIETUVA

EAPN ŽINYNAS

SKURDAS IR NELYGYBĖ ES

2007m. lapkričio mėn.

**Išleido EAPN socialinio įtraukties darbo grupė,
bendradarbiaudama su Hugh Frazer**

EUROPOS KOVOS SU SKURDU TINKLAS
Reseu Europeen Des Associations De Lutte Contre La Pauvrete Et L'Exclusion Sociale / Square De Meeus
18 – 1050 BRUXELLES / Tel.: 0032 2 226 58 69, faksas: 0032 2 226 58 69, www.eapn.eu

NACIONALINIS SKURDO MAŽINIMO ORGANIZACIJŲ TINKLAS
Odminių g. 12, Vilnius, Lietuva.
Tel. : +370 5 2618782, faks. : +370 5 2126045, www.skurdas.lt

IŽANGA

Kam reikalingas skurdo ir nelygybės žinynas?

Nepaisant bendro Europos Sąjungos (ES) turtingumo, joje skurdas vis dar yra gana dažnas reiškinys. Beveik 1 iš 7 žmonių gresia skurdas. Skaičiai dar didesni kai kuriose specialiose grupėse, pavyzdžiui, tarp vaikų ir senesnių žmonių. Tačiau dažnai politikai ar plačioji visuomenė šios problemos dydžio ir rimtumo nepakankamai suvokia ir dėl to neskiria dėmesio šios problemos išnaikinimui. Dažnai žmonės skurdą laiko tokiu kraštutiniu dalyku, kuris kelia pavojų pačiai žmonijos egzistencijai ir jį daugiausia sieja su besivystančiomis šalimis. Tačiau realybė kitokia: skurdas ES yra labai reali problema, kuri į daugelio žmonių gyvenimus atneša bėdų. Tai tiesioginis žmonių pagrindinių teisių atėmimas, apribojantis galimybę išnaudoti visą savo potencialą, sukeliantis visuomenei daug išlaidų ir stabdantis stabilų ekonomikos augimą. Skurdas taip pat atspindi sistemos klaidas teisingai ir nešališkai perskirstant išteklius. Skurdas skatina įsigalėti nelygybę bei visuomenės skirtumus, kai didelis kiekis turto yra tik keleto asmenų rankose, o kiti yra verčiami gyventi apribotą ir suvaržytą gyvenimą net gyvendami turtingoje ekonominėje teritorijoje.

Diskusija apie skurdą ES dažnai glaudžiai siejama su „**socialine atskirtimi**“. Terminas „socialinė atskirtis“ yra naudojamas norint apibūdinti procesus, kurie nustumia žmones į visuomenės pakraštį, riboja jų galimybes naudotis ištekliais ir galimybėmis, apriboja jų dalyvavimą normaliaame socialiniame ir kultūriniame gyvenime, verčia juos jaustis nustumtais į šalį, bejėgiais ir diskriminuojamais. Kitas dažnai naudojamas su skurdu susijęs terminas yra „**pažeidžiamumas**“. Žmonės patenka į pažeidžiamą situaciją kai jų asmeninei gerovei išskyla pavojus, nes jiems trūksta pakankamai išteklių, jiems gresia skola, jie kenčia dėl blogos sveikatos, patiria išsilavinimo trūkumą ir gyvena netinkamame būste bei netinkamoje aplinkoje. Tai yra svarbios tarpusavyje susijusios sąvokos. Tačiau ne visi socialiai atskirti ar pažeidžiami žmonės yra vargšai ir EAPN šiame žinyne nori atkreipti dėmesį į tam tikrą **skurdo** aspektą.

Kas rašoma žinyne?

Šiame žinyne pateikiama paprasta įžanga į diskusijas apie skurdą. Jis pirmiausia sutelkia dėmesį į dabartinius **skurdo atsiradimo ir dydžio** aspektus, skurdo **priežastis** ir jo **sąsajas su nelygybe**. Jame aiškinama, kaip nelygybė šiuo metu suprantama ir matuojama ES ir išryškina keletą šio požiūrio trūkumų. Šis žinynas yra pirmas EAPN skurdo priemonių rinkinyje, kuriuo bus siekiama skurdą padaryti labiau matomu, suprantamu ir dėl to būtų imtasi veiksmų jam pašalinti: tai dalis EAPN atkūrimo kampanijos iki 2010 m.: ES kovos su skurdu metų.

SKURDAS

Kas tai

Diskutuojant apie skurdą susiduriama problema, kaip paaiškinti, ką reiškia skurdas ir kaip jį apibūdinti. *Dabartiniuose ES* debatuose skurdas paprastai skirstomas į du tipus: absoliutų ar kraštutinį skurdą bei santykinį skurdą.

Absoliutus ir santykinis skurdas

Absoliutus ar kraštutinis skurdas ištinka kai žmonėms trūksta pagrindinių būtiniausių dalykų išgyvenimui. Pavyzdžiui, jie badauja, jiems trūksta švaraus vandens, tinkamo būsto, pakankamai drabužių ar vaistų ir žmonės kovoja dėl savo gyvybės. Šie reiškiniai labiausiai būdingi besivystančioms šalims, tačiau kai kurie žmonės Europos Sąjungoje (ES), pavyzdžiui benamiai ar romai, tam tikrose vietovėse vis dar patiria šio tipo kraštutinį skurdą.

Jungtinės Tautos stengiasi sutelkti jėgas šalindamos absoliutų ar kraštutinį skurdą. Pagrindinis Jungtinių tautų Tūkstantmečio vystymosi tikslas yra *pašalinti kraštutinį skurdą ir alkį*. Kraštutinio skurdo pašalinimas – tai siekis *per pusę sumažinti žmonių, gyvenančių už mažiau nei dolerį per dieną, skaičių*. Tačiau skurdas daugumoje ES šalių labiau suprantamas nei santykinis skurdas.

Santykinis skurdas yra toks skurdas kai tam tikrų žmonių gyvenimo būdas ir pajamos yra tiek mažesnės už bendrą gyvenimo standartą šalyje ar regione, kuriame jie gyvena, kad jiems sunku gyventi įprastą gyvenimą ir dalyvauti įprastoje ekonominėje, socialinėje ir kultūrinėje veikloje. Šis paaiškinimas skirtingai taikomas kiekvienoje šalyje atsižvelgiant į daugumos gyvenimo normas. Nors šis skurdas nėra toks kraštutinis kaip absoliutus skurdas, santykinis skurdas vis tiek yra labai rimta ir žalinga problema.

Europos Sąjungos socialinės įtraukties procese naudojamas santykinio skurdo apibrėžimas (žr. 1 lentelėje)

1 lentelė

Kas yra santykinis skurdas?

Žmonės laikomi gyvenančiais skurde jei jų pajamos ir išteklių yra tokie maži, kad jie neatitinka gyvenimo standartų, kurie laikomi priimtinais visuomenėje, kurioje jie gyvena. Kadangi dėl savo skurdo jie patiria daug nemalonumų: nuo nedarbo, nedidelių pajamų, blogo būsto, netinkamos sveikatos priežiūros iki teisės į nuolatinį mokymąsi, kultūrą, sportą ir poilsį netekimo, jie dažnai atskiriami ir nustumiami į šalį nuo dalyvavimo veikloje (ekonominėje, socialinėje ir kultūrinėje), kuri yra įprasta kitiems žmonėms ir jų galimybė naudotis pagrindinėmis teisėmis yra apribota. Europos Komisija, Bendra ataskaita apie socialinę įtrauktį 2004 m.

Skurdas realiame pasaulyje

Šie „oficialūs“ apibrėžimai dažnai nėra labai naudingi nustatant kasdienę kovą su skurdu. Norint geriau suprasti, ką reiškia skurdas, būtina paklausti tų žmonių, kurie patys patiria skurdą ir įtraukti juos pačius tiesiogiai nustatant ir taikant sprendimus. EAPN yra įsipareigojusi užtikrinti, kad skurdą patiriančių asmenų balsas būtų išgirstas aptariant ir apibrėžiant skurdą (žr. 2 lentelėje) bei skatinant aktyvų dalyvavimą jo šalinimo politikos ir programos vystyme, diegime ir priežiūroje.

2 lentelė

Ką reiškia skurdas? -Ką galvoja skurdą patiriantys žmonės?

Būtiniausių dalykų trūkumas

„Aš galiu pirkti tik pigų maistą: vaisiai ir daržovės vaikams yra per brangūs; žuvis neįmanoma nusipirkti; „sveikas maistas“ man yra per brangus“

„Problema ne tame, kad mes retkarčiais pritrūkstame pinigų. Tikroji problema yra ta, kad mes taip gyvename visą gyvenimą ir mūsų vaikai auga tokioje aplinkoje“

„Ispanijoje butai turistams ne sezono metu yra tušti. Kitą vertus, yra daug benamių, kurie neturi stogo virš galvos. Kaip mes galime paaiškinti tokią neteisybę savo vaikams?“

„Aš negaliu sutaisyti savo sugedusio televizoriaus“

Izoliacija

„Aš praradau draugus, nes negaliu dalyvauti jų veikloje; net dalyvaujant pagalbos sau grupėse reikia pinigų ir laiko. Man trūksta pinigų ir laiko dalyvauti diskusijose“

„Aš neturiu pinigų dienraščiui; knygos, o ypač mokslinė literatūra, yra per brangios“

Biurokratija ir informacijos trūkumas

„Sistema per daug sudėtinga; aš nežinau kur ką gauti“

„Aš miegojau kartoninėse dėžėse. Galėjau rinktis: mirti gatvėje ar suimti savo gyvenimą į rankas. Aš nuėjau į socialinę tarnybą prašydamas pagalbos surasti namus. Susidūriau su didžiule biurokratija. Turėjau kelis kartus pasakoti savo istoriją iš naujo ir praėjo daug metų kol pagaliau gavau namą“

„Kiekvieną kartą, kai pasakoju apie savo gyvenimą valstybės tarnautojams aš gaunu daug užuojautos, tačiau taisyklės neleidžia suteikti efektyvios pagalbos“

Pagarbos ir vilties trūkumas

„Žmonės į tave žiūri su panieka. Tu nesi laikomas žmogumi“

„Kartais pradedi jausti, kad gyvuliai yra labiau saugomi, nes jei muši šunį būsi nuteistas ir galbūt pasodintas į kalėjimą, o jei muši žmogų, nesu tikras, kad visada busi už tai nubaustas... Jaučiu, kad šunys yra labiau gerbiami ir su jais geriau elgiamasi nei su čigonais.“

„Aš daugelį metų nematau jokio savo gyvenimo pagerėjimo. Aš neturiu ateities.“

„Aš jaučiuosi panašiai kaip Don Kichotas. Kovoju su vėjo malūnais čia ir ten, o tikros vilties jau nebėra.“

Padoraus darbo trūkumas

„Neturiu darbo ir namų. Kaip galiu suformuoti savo gyvenimą jei neturiu darbo?“

„Turiu pripažinti tau, kad dirbu nelegaliai ir tai ne todėl, kad galvoju, jog tai gerai. Aš pilnai suprantu pasekmes, tačiau tai vienintelis būdas man gauti darbą.“

Baimė dėl savo vaikų

„Negaliu pakviesti savo vaiko draugų į namus, nes mano namai tokie maži. Todėl mano vaikai taip pat niekur nebekviečiami. Jie taip pat tapo atskirti. Mes esame priversti gyventi slaptą gyvenimą.“

„Mano vaikai negali dalyvauti mokyklos atostogose ir važiuoti slidinėti ar dalyvauti kalbos kursuose užsienyje. Negalime sau leisti nuolatinio mokymosi kursų. Aš neturiu pinigų kultūrinei veiklai.“

„Mano vaikai paveldės mano skurdą.“

Balsai žmonių, kurie dalyvavo 6-jame Europos skurdą patiriančių žmonių susirinkime 2006 m., kuris organizuotas remiant ES Austrijos prezidentūrai

Kasdienė kova

Tai reiškia, kad skurdas ES yra labiau panašus į kasdienę kovą už gyvenimą ir išlikimą bei gali turėti neigiamos įtakos sveikatai ir psichologinei gerovei, o taip pat suteikti įtampos asmeniniams santykiams.

Gyvenimas skurde gali reikšti:

- atskyrimą nuo šeimos ir draugų;
- vilties trūkumą, jautimąsi bejėgiu ir atskirtu su nedaug teisių priimant sprendimus, turinčius įtakos kasdieniam gyvenimui;

- trūkumą informacijos apie tau prieinamą paramą ir paslaugas;
- problemas stengiantis patenkinti pagrindinius poreikius, siekiant padoraus būsto, sveikatos tarnybų, ir mokyklų bei nuolatinio mokymosi galimybių;
- gyvenimą nesaugioje aplinkoje, kurioje nusikaltimų ir smurto lygis aukštas bei aplinkos sąlygos skurdžios, arba nuošalioje ar atskirtoje kaimo vietovėje;
- gyvenimą be būtinausių dalykų, nes jūs negalite sau leisti pagrindinių patogumų, pavyzdžiui, vandens, šilumos ir elektros ar pirkti sveiko maisto ar naujų drabužių arba naudotis viešuoju transportu;
- pinigų vaistams ar apsilankymui pas dantistą neturėjimą;
- gyvenimą kiekvieną dieną be jokių santaupų ar rezervo juodai dienai, pavyzdžiui, praradus darbą, susirgus ir dėl to įklampus į skolas;
- susidūrimą ir būtinybę patekti į nelegalias situacijas;
- rasizmą ir diskriminaciją;
- negalėjimą dalyvauti normaliaame socialiniame ir poilsiniame gyvenime, pavyzdžiui eiti į barą ar kiną, sporto renginius arba lankyti draugus, pirkti gimtadienio dovanas šeimos nariams.¹

Bendrai tariant, skurdo realybė ES yra tokia, kad skurdas turi įtakos daugeliui žmonių gyvenimo aspektų ir apriboja žmonių galimybę naudotis pagrindinėmis teisėmis. Tokie žmonės dažnai patiria eilę skirtingų trūkumų, kurie sustiprina vienas kitą ir įklampina juos skurde. Skurdas apriboja žmones ir neleidžia išnaudoti viso savo potencialo. Pavyzdžiui, skurde augantys žmonės greičiausiai bus silpnos sveikatos, blogiau mokysis mokykloje ir taps nauja suaugusių karta, kuriems gresia nedarbas ir ilgalaikis skurdas.

3 lentelė

Keletas pagrindinių problemų

Kodėl ES teikia mažiau dėmesio absoliučiam skurdui?

Absolūtus skurdas dažnai laikomas mažesne problema ES šalyse narėse nei besivystančiose šalyse. Tai atsitinka dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia, ES stengiasi užtikrinti, kad visa žmonija dalintųsi aukšto vidutinio turtingumo privalumais, o ne tik siektų pagrindinių gyvenimo standartų, kurių dažnai siekiam mažiau išsivysčiusiose pasaulio dalyse. Tačiau, tai akivaizdžiai neapima kraštutinio skurdo lygio realijos, kuri turi įtakos tam tikroms žmonių grupėms naujosiose valstybėse narėse, pvz. romams. Be to, minimalūs priimtini gyvenimo standartai labai priklauso nuo bendro socialinio ir ekonominio išsivystymo lygio. Kyla pavojus, kad minimalūs reikalingi pragyvenimo standartai, nustatyti turtingesnėje šalyje, nebus pakankami, kad žmonės galėtų dalyvauti normalioje socialinėje, poilsinėje ir kultūrinėje veikloje. Tai prieštarauja lygybės ir socialinio solidarumo principams.

¹ Daugiau informacijos apie skurdo realybę rasite EAPN interneto svetainėje Pranešimuose apie Metinius skurdą patiriančių žmonių susirinkimus – www.eapn.eu .

Santykinio skurdo palyginimo problema

Lyginant santykinį skurdą skirtingose šalyse nepakankamai atsižvelgiama į gyvenimo standartų skirtumus. Tikrovėje tai labiau yra nelygybės matavimo vienetas. Pavyzdžiui, asmuo, kuris yra santykinai neturtingas turtingoje šalyje paprastai kenčia mažesnę materialinę nepriteklių nei asmuo, gyvenantis šalyje su žemais bendrais gyvenimo standartais. Šiose šalyse skurdas gali būti didesnis, jums greičiausiai trūks būtinausių dalykų ir dėl išgyvenimo reikės labiau kovoti, tačiau kadangi bendri gyvenimo standartai yra žemesni šiose šalyse, gali būti mažiau santykinio skurdo t.y. mažesnis skirtumas tarp „vargšo“ žmonių ir visų kitų pragyvenimo standarto. Dėl to tai gali sukelti nesusipratimų nustatant skurdo lygį ir išskyla pavojus nepakankamai įvertinti skurdą, nuo kurio kenčia kai kurios grupės, ypač naujose valstybėse narėse. Be abejo, blogiausia situacija yra tose ES šalyse, kur tiek bendras gyvenimo standartas yra žemas, tiek santykinio skurdo lygis yra aukštas. Norint įvertinti skirtingą ekonominę situaciją skirtingose valstybėse narėse po to, kai 2001 m. Lekenio Europos Taryba priėmė bendrai nustatytus ES socialinės įtraukties rodiklius, buvo pabrėžta, kad skurdo pavojaus ribos dydis turėtų būti vertinamas kartu su rodikliu tų, kuriems gresia skurdo pavojus, t.y., ką tai reiškia pavertus pinigais – pirkimo jėga, išreikšta eurais.

Kaip skurdas matuojamas

Gyvenimas žemiau skurdo ribos

Europos Sąjungoje skurdas paprastai matuojamas naudojant santykinę skurdo, susieto su pajamomis, ribas. Jos apskaičiuojamos pagal vidutines arba perskaičiuotas vidutines² šeimos pajamas šalyje.³ Tada nustatoma skurdo riba, kuri yra išreiškiama vidutinių pajamų procentu. Paprastai šios skurdo ribos svyruoja nuo 40 iki 70 procentų. Taip sudaromas vienintelis ir bendras vaizdas apie skurdo ribos dydį, tačiau dydžiai taip pat gali būti skirstomi pagal amžių, lytį, šeimos tipą ir įdarbinimo statusą, kad būtų galima nustatyti, kam kyla didžiausias pavojus. Tokiu būdu galima ištirti tam tikros grupės, pavyzdžiui vaikų, senesnių žmonių ar bedarbių, tam tikrą situaciją. Europos Sąjungoje žmonės, kurių vidurkis yra mažiau nei 60 procentų, yra laikomi esantys ant skurdo ribos.

² Šeimos pajamos perskaičiuojamos tam, kad būtų atsižvelgta į skirtingus įvairaus dydžio ir sudėties šeimos poreikius, kad šeimos gyvenimo standartai geriau išryškėtų. Taigi perskaičiuotos vidutinės pajamos yra apibūdinamos kaip bendros šeimos naudojamos pajamos padalintos iš jos „ekvivalento dydžio“ atsižvelgiant į šeimos dydį ir sudėtį ir priskiriamos kiekvienam šeimos nariui (įskaitant vaikus). Pavyzdžiui EBPO pakeista skalė priskyrė 1 dydį pirmajam suaugusiam šeimoje, 0,5 kiekvienam kitam suaugusiam ir 0,3 kiekvienam vaikui iki 14 metų.

³ Šeimos pajamos yra pinigai, kurios šeima gali išleisti atsižvelgdama į tai, kiek joje yra suaugusių ir vaikų. Vidurkis yra vidurinis pajamų intervalo (nuo žemiausių iki didžiausių pajamų) taškas.

Vienas iš santykinės skurdo ribos trūkumų yra tai, kad vieno taško nustatymas yra gana ginčytinas procesas. Ji pasako kokia dalis žmonių yra neturtingi, tačiau nepakankamai atsižvelgia į kitus aspektus, kurie turi įtakos žmonių skurdo situacijoms, pavyzdžiui, kiek žemiau skurdo ribos jie yra, arba, kiek laiko jie jau skursta.

Matuojant **skurdo spragą**, padedama įvertinti, kiek žmonės žemiau skurdo ribos yra neturtingi, tai yra, skurdo intensyvumą. Skurdo spraga matuoja atstumą tarp žmonių, gyvenančių žemiau skurdo ribos (vidutinių perskaičiuotų) pajamų ir skurdo ribos dydį palyginus su pirkimo jėga...

Gyvenimo skurde ilgis

Dažnai žmonės, kurie gyveno žemiau „skurdo ribos“ kelis metus, yra blogesnėje situacijoje nei tie, kurie į tokią situaciją pateko neseniai. Todėl svarbu pamatuoti žmonių gyvenimo skurde ilgį, t.y. gyvenimo skurde **ilgį ir užsitęsimą**. Tačiau šiuo metu ES ir taip pat daugelyje šalių nėra duomenų apie kelis iš eilės sekančius metus ir dėl to nėra galimybės nustatyti tuos, kurie gyveno žemiau skurdo ribos ilgiau ir greičiausiai pateko į blogesnę situaciją.

Skurdas nėra susijęs tik su pajamomis

Matuojant tik santykinį skurdą sudaroma tik dalis vaizdo ir nepilnai apibūdinamas skurdo sudėtingumas. Taip pat svarbu pamatuoti ir kitus dalykus, kurie nustato daugialypę skurdo kilmę. Tai gali būti išiskolinimo dydis, nedarbingumo ir darbo nebuvimo dydis, sveikatos silpnumas ar išsilavinimo trūkumas, žmonių, gyvenančių netinkamame būste ir blogomis aplinkos sąlygomis, skaičius bei kiek žmonės negali naudotis viešomis paslaugomis. Dauguma EAPN tinklų laiko, kad reikia labiau nustatyti skirtingą skurdo realiją žvelgiant į patiriančių akimis ir tai tampa ES Atviros socialinės įtraukties koordinavimo metodo proceso dalimi.

Socialinės pašalpos žymiai sumažina skurdą

Matuojant skurdą įdomu pažvelgti į skurdo lygį prieš ir po to, kai pajamos pervedamos pro šalies socialinės rūpybos sistemą, nes tai parodo šalies paskirstymo sistemos efektyvumą. ES šalyse narėse skurdo dydžio pavojus būtų daug aukštesnis nei yra iš tikrųjų jei nebūtų socialinių išmokų. Dosniausiose ir efektyviausiose sistemose skurdo dydis dėl socialinių išmokų sumažėja 50 procentų ar daugiau, o ne tokiose efektyviose sistemose, jis sumažėja tik 20 procentų ar mažiau.

Nepritekliaus matavimas

Nepritekliaus rodikliai yra kitas svarbus aspektas matuojant santykinį skurdą. Tai yra bandymas neapsiriboti vien tik piniginiiais rodikliais ir labiau atsižvelgti į tikruosius gyvenimo standartus, pagal kuriuos gyvena žmonės. Paprastai šiam aspektui priklauso tokių prekių ir veiksmų nustatymas, kurie yra laikomi būtiniausiais dalykais toje šalyje, kurioje asmuo gyvena. Tai gali būti nauji, o ne dėvėti drabužiai, tinkami batai, žuvies ar mėsos patiekalas kartą per dvi dienas, tinkamas šildymas, televizija, galimybė nueiti į barą ar socialinis bendravimas su draugais kartą per savaitę, metinės atostogos ir taip toliau. Kai kuriose šalyse skurdas yra matuojamas suderinant santykinį pajamų ribas su nepritekliaus rodikliais.

Kiti metodai

Kiti būdai skurdui matuoti:

- **Standartinio biudžeto metodas**, kai skurdas yra skaičiuojamas remiantis tam tikro prekių ir paslaugų krepšelio išlaidomis (t.y. apima tokius dalykus: maistas, rūbai, asmeninė priežiūra, su sveikata susijusios išlaidos, namų apyvokos prekės ir paslaugos, švietimo išlaidos, būstas, transportas, degalai ir t.t.), kuriuos ekspertai ir visuomenė bendrai laiko pagrindiniu gyvenimo standartu;
- **Maisto raciono metodas**, kai vargšai yra atskiriami nuo ne vargšų pagal tai, kiek pajamų jie išleidžia būtiniausiems dalykams, pavyzdžiui, maistui, rūbams ir būstui. Tyrimai paprastai parodo, kad žmonės su nedidelėmis pajamomis turi išleisti daugiau pajamų būtiniausiems dalykams ir beveik nieko nebelieka dalyvavimui normaliaame socialiniame, poilsiniame ir kultūrinėje veikloje.
- **Jungtinių Tautų skurdo indeksas** kuris sujungia tokius dalykus, kaip amžius, išsilavinimas, ilgalaikis nedarbas ir santykinės pajamos, į vieną sudėtinį dydį. Daugiau skaitykite <http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/indices/default.cfm>
- **UNICEF ataskaitos kortelė dėl vaiko gerovės**, kuri neapsiriboja tik skurdu, o sujungia materialinės gerovės, sveikatos ir saugumo, išsilavinimo gerovės, šeimos ir bendraamžių santykių, elgesio ir pavojaus bei subjektyvios gerovės rodiklius. Skaitykite daugiau http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf

4 lentelė

Keletas pagrindinių problemų

- Naudojant peskaičiuotas būsto pajamas iškyla pavojus jog moterų ir išlaikomų suaugusių šeimoje situacija nebus pakankamai įvertinta, nes laikoma, kad pajamos vienodai paskirstomos šeimoje, t.y.m kiekvienas partneris šeimoje gali naudotis ta pačia pinigų suma. Paprastai nekreipiama dėmesio į mažesnę moterų atlyginimą, o tai tampa dar rimtesne problema, nes moterys dažnai yra tiesiogiai atsakingos už išlaidas dėl vaikų ar kitų išlaikomų asmenų.
- Bendri nacionaliniai ir Europos duomenys apie santykinį pajamų skurdą (skurdo pavojaus riba) neišskiria kai kurių pagrindinių grupių, kuriems šis pavojus labai didelis, pavyzdžiui, asmenų, gyvenančių institucijose, benamių bei kitų sunkiai ištiriamų grupių, pavyzdžiui, juodaodžių ir etninių mažumų bei prieglobsčio ieškotojų ar migrantų. Taigi, reikia dėmesingiau ištirti šias grupes.
- Problema dėl santykinio nepritekliaus rodiklių Europoje yra laikoma tai, kad būtiniausi dalykai skiriasi kiekvienoje šalyje ir priklauso nuo bendro turto lygio. Be to, būtiniausiai laikomi dalykai keičiasi kai šalys tampa turtingesnės. Kiti aspektai, pavyzdžiui klimatas ir kultūrinė bei socialinė struktūra gali turėti įtakos tam, kas laikoma būtinybe skirtingose šalyse ir net kaimo ir miesto rajonuose. Pavyzdžiui, šiltas paltas gali būti būtinybe vienoje šalyje, tačiau tai nėra būtinybė kitoje. Dėl to sunku šalis palyginti remiantis nepritekliaus rodikliais.

Pagrindiniai faktai ir tendencijos

Skurdo paveikslas ES

Patys naujausi duomenys (2005 m.) rodo, kad 16 procentų ES gyventojų, tai yra apie 78 milijonai žmonių, yra ant skurdo ribos.⁴ Tačiau skaičiai šalyse narėse labai skiriasi: pavyzdžiui, nuo 9 iki 12 % žmonių gresia pavojus Švedijoje, Čekijos Respublikoje, Olandijoje, Danijoje, Austrijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, kai tuo tarpu 20 procentų ar daugiau gresia skurdo pavojus Lietuvoje, Lenkijoje, Airijoje, Graikijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje.

⁴ Šie skaičiai yra paimti ir Joint Report on Social Protection and Social Inclusion: Supporting Document, 2007, Europos Komisija Skaitykite daugiau http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/joint_report/sec_2007_329_en.pdf. Naujausius ES duomenis apie skurdą galite rasti EUROSTAT svetainėje, adresu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL

Skurstančių vaikų (0-17) procentas yra ypatingai aukštas – 19 %. Vieno tėvo šeimoms ir šeimoms su išlaikomais vaikais gresia didžiausias skurdo pavojus. Vienišiemis tėvams su vienu išlaikomu vaiku pavojus padidėja iki 33 procentų. Kitos amžiaus grupės, kurioms gresia didelis pavojus, yra jaunuoliai (18-24) – 18 % ir vyresni žmonės (65+) - 19 % , kuriose vyresnėms moterims kyta daug didesnis pavojus nei vyrams (21% palyginus su 16 %). Be abejo, kaip minėta anksčiau, į šiuos skaičius neįskaičiuotos kai kurios pačios ekstremaliausios situacijos, pavyzdžiui kai kurios etninių mažumų grupės, ypač romai, imigrantai, neoficialūs migrantai, benamiai, žmonės, gyvenantys ar išeinantys iš institucijų, ir t.t.

Didžiojoje dalyje, tačiau ne visose valstybėse narėse, kur skurdas turi įtakos didelei gyventojų daliai, jis taip pat ir didesnio masto. Įsisenėjimas ar skurdo dydis (t.y., kiek žemiau skurdo ribos yra pajamos žmonių, kuriems gresia skurdas) visoje ES bendrai (2005 m.) yra 23 procentai, tačiau jis svyruoja nuo 14 procentų Suomijoje iki net 30 procentų Lenkijoje.

Nedarbas yra pagrindinis rodiklis, nulemiantis žmonių skurdo pavojų. 40 procentų žmonių, kurie neturi darbo yra ant skurdo ribos palyginus su 8 procentais dirbančių, 17 procentų pensininkų ir 23 nedirbančių. Kitą vertus, jei pažvelgtume į bendrą žmonių virš 18 metų, kuriems gresia skurdas, statistiką, didžioji dalis iš jų dirba (28 procentai), yra pensijoje (27 procentai) ar kitaip neaktyvūs (29 procentai), palyginus su bedarbiais (15 procentų) . Skurdo ribos dydis tų, kurie dirba ES yra 8 proc. Taigi, nors darbas yra pagrindinis kelias iš skurdo, ne visi darbai yra pakankamai apmokami, kad ką nors išgelbėtų iš skurdo.

Ar skurdas mažėja?

Atsižvelgiant į ES įsipareigojimą pašalinti skurdą iki 2010 m., daugumai žmonių įdomu žinoti, ar skurdas mažėja. Tačiau pagal turimus duomenis neįmanoma tiksliai nustatyti skurdo tendencijų laikui bėgant. Naujausi ES lyginamieji duomenys (2005 m.) yra paremti nauju duomenų šaltiniu, ES SILC, kurio duomenys dėl techninių priežasčių nėra tiesiogiai palyginami su ankstesniais tyrimais. Tačiau dabartiniai bendri žmonių skurdo ribos duomenys procentais (16 proc.) pastaruoju dešimtmečiu nelabai pasikeitė senosiose šalyse narėse (17% - 1995 m.; 16% - 1997 m.; 15% - 1999 m.; 15% - 2001 m.), o taip pat ir ES bendrai (15% - 2002 m.). Taigi, protinga laikyti, kad visoje ES bendrai skurdo lygis išliko panašiai toks pats, nors kai kuriose šalyse įvyko žymių pokyčių, ypač pasikeitė skurdo sudėtis, t.y. grupės, kurios gyvena skurdžiai.

5 lentelė

Keletas pagrindinių klausimų ir problemų

Tikrasis skurdo ribos dydis

Dabartiniai skurdo matavimo metodai gali paslėpti žymius nepritekliaus lygio skirtumus šalyse narėse, nebent bus atsižvelgta į tikrąjį skurdo ribos dydį. Tai yra, kai nustatote, kiek pinigų kas nors turi pragyvenimui kai jie yra ant skurdo ribos skirtingose šalyse (skurdo riba), skirtumai, ypač tarp senų ir naujų šalių narių, gali būti nereikšmingi. Pavyzdžiui, vienas asmuo ant skurdo ribos Rumunijoje gauna tik 558 eurus per metus palyginus su 17,087 eurai Liuksemburge. Vienas žmogus Rumunijoje, kuriam gresia skurdas, gyvena turėdamas mažiau nei 2 eurus per dieną, o Bulgarijoje, Latvijoje, Lietuvoje žmogus gyvena už mažiau nei keturis eurus per dieną.

NELYGYBĖ

Kas tai

Kitaip nei skurdas, kai dėmesys sutelkiamas į tu, kurie gyvena visuomenės apačioje, situaciją, nelygybė parodo, kaip ištekliai paskirstomi visoje visuomenėje. Taip sudaromas vaizdas ir išryškinami skirtumai tarp vidutinių pajamų, ką vargšai ir turtingi uždirba, ir pabrėžia, kaip gerai skirtingos šalys narės paskirsto ar dalijasi savo gautomis pajamomis.

Duomenys apie nelygybę yra labai svarbūs vertinant skurdą, nes bendras išteklių pasiskirstymas šalyje turi įtakos skurdo dydžiui ir įsisenėjimui. Tai itin svarbu, nes ES debatai ES lygyje yra paprastai sutelkti į santykinį skurdą ir skurdo lygis yra skaičiuojamas siejant jį su vidutinėmis pajamomis. Paprastai šalyse su didele nelygybe greičiausiai skurdas bus labai didelis ir ten, kur mažiau nelygybės, greičiausiai bus mažesnis skurdo lygis. Tai parodo, kad skurdo problema yra itin susieta su problema, kaip paskirstomi ir perskirstomi ištekliai šalyje.

Kaip ji matuojama

Pajamų nelygybė ES paprastai matuojama dviem būdais: naudojant 80/S20 santykį ir Gini koeficientą. Abu šie matavimo būdai gali būti sunkiai suprantami ir turi kai kurių pagrindinių ribų bandant nustatyti tikslų nelygybės vaizdą.

S80/S20 santykis yra santykis, 20% šalies daugiausia uždirbančių gyventojų gaunamą atlyginimą palyginus su 20% šalies mažiausiai uždirbančių gyventojų gaunamu atlyginimu. Kuo didesnis santykis, tuo didesnė nelygybė.

Gini koeficientas yra pajamų pasiskirstymo nelygybės šalyje matavimo būdas. Jis atsižvelgia į pilną pajamų pasiskirstymą, kai tuo tarpu S80/S20 santykis apima tik apačią ir viršų. Tai techninė formulė, kuri nustato santykį tarp sukauptos gyventojų, suskirstytų pagal pajamų dydį, dalies ir sukauptos bendros jų gaunamos sumos. Jei būtų tobula lygybė (t.y. kiekvienas asmuo gautų tokias pačias pajamas), šis koeficientas būtų lygus 0 %. Jei visos nacionalinės pajamos būtų tik vieno asmens rankose, tada koeficientas būtų 100 %. Kuo didesnis koeficientas, tuo didesnė pajamų pasiskirstymo šalyje nelygybė. Apie techninius Gini koeficiento aspektus kalite skaityti Vikipedijos enciklopedijoje http://en.wikipedia.org/wiki/Gini_coefficient.

6 lentelė

Keletas pagrindinių problemų

Skurdas ir turtas turi būti tiriami kartu. ES nelygybė tirama žvelgiant į pajamų pasiskirstymą. Tačiau tai tik dalis vaizdo. Kitas svarbus elementas tiriant nelygybę yra turto tyrimas: iš kur jis atsiranda, kas jo turi, ir kaip visuomenė jį perskirsto. Svarbu žinoti, kiek žmonės turi vienos rūšies kapitalo ir turto – pavyzdžiui, turto, akcijų ir investicijų. Tačiau trūksta palyginamų duomenų Europoje apie kapitalą ir turtą. Deja, pajamų pasiskirstymo nustatymas suteikia tik dalinį vaizdą ir gali visiškai ne taip įvertinti nelygybę kai kuriose valstybėse narėse.

Svarbiausi faktai ir tendencijos

ES sąjungoje pajamų nelygybė, matuojant daugiausia uždirbančių 20% pajamų dalį ir mažiausiai uždirbančių 20% santykį, labai skiriasi. Bendras ES25 santykis yra 4.9 (2005 m.), tačiau šis dydis svyruoja nuo 3.3 iki 8.2%. Švedijoje, Slovėnijoje, Čekijos Respublikoje, Danijoje, Suomijoje, Austrijoje ir Liuksemburge yra žemiausias nelygybės skirtumas nuo 3.3 iki 3.8 kai tuo tarpu didžiausia nelygybė aptinkama Lenkijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Portugalijoje: nuo 6.6 iki 8.2. Nelygybė pastoviai didėjo nuo 2000 m., kai ES santykis tada buvo 4.5.

Gini koeficientas parodo panašų pasiskirstymą kaip ir S80/S20. Bendras ES koeficientas (2005 m.) yra 31 ir jis padidėjo nuo 29 2000 metais. Mažiausiai nelygybės yra Danijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Švedijoje, Austrijoje ir Suomijoje (nuo 23 iki 26), o daugiausia Portugalijoje (41) bei Latvijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje (36).

SKURDO IR NELYGYBĖS PRIEŽASTYS

Kai kurie žmonės įsivaizduoja, kad tokiame turtingame regione kaip ES niekas negali skursti, o jei žmonės skursta, tai greičiausiai įvyko dėl jų pačių nesėkmių ar problemų. Tačiau tiesa ne tokia. **Bendras pastovus aukštas skurdo lygis ES parodo, kad skurdas visų pirma yra visuomenės organizacijos ir išteklių paskirstymo pasekmė**, nesvarbu, ar tai finansiniai ar kiti ištekliai, pavyzdžiui, būstas, sveikatos ir socialinės paslaugos, švietimo ir kitos ekonominės, socialinės ir kultūrinės paslaugos. Iš tikrųjų, faktas, kad skirtingose šalyse narėse vyrauja labai skirtingas skurdo lygis aiškiai parodo, kad skirtingai paskirstant išteklius ir galimybes sulaukiama skirtingų pasekmių. **Mažiausiai skirtinga visuomenė Europoje dažniausiai yra mažiausiai skurdi.** Tai atsitinka pirmiausia dėl to, kad valdžia pirmiausia stengiasi užtikrinti padarias minimalias pajamas ir užtikrinti naudojimąsi paslaugomis remiantis socialinės apsaugos sistema ir užtikrinant minimalų atlyginimą. Ji paprastai efektyviai perskirsto turtą pagal apmokestinimo ir kitas sistemas. Tai reiškia, kad sprendimai, kaip panaikinti skurdą galiausiai yra politinis pasirinkimas ir sprendimas, kokios visuomenės mes norime.

Pagrindiniai rodikliai

Kai kurie pagrindiniai rodikliai verčia žmogų labiau artėti prie skurdo ribos:

- **nedarbas ar blogos kokybės (t.y. mažai mokamas ar nepatikimas) darbas** nes tai riboja padorias pajamas ir atskiria žmones nuo socialinių tinklų;
- **žemo lygio išsilavinimas ar įgūdžiai**, nes tai apriboja žmogaus galimybę gauti geresnį darbą, kad jis tobulėtų ir pilnai dalyvautų visuomeniniame gyvenime;
- **šeimoms tipas ir dydis** t.y., didelėms šeimoms ir vieno tėvo šeimoms gresia didesnis skurdo pavojus, nes jų išlaidos didesnės, pajamos mažesnės ir jiems sunkiau gauti gerai apmokamą darbą;
- **lytis** – moterims paprastai gresia didesnis skurdo pavojus nei vyrams, nes joms mažiau tikėtina gauti apmokamą darbą, jų pensijos dažnai mažesnės, jų darbas labiau susijęs su neapmokama rūpinimosi atsakomybe ir kai jos dirba, jos dažnai gauna mažesnę atlyginimą;
- **negalia ar bloga sveikata**, nes tai apriboja galimybę gauti darbą ir padidina kasdienes išlaidas;
- **narystė etninės mažumos grupėje**, pavyzdžiui, romų, bei **imigrantai/nelegalūs imigrantai** nes jie ypač kenčia nuo diskriminacijos ir rasizmo - turi mažiau tikimybės gauti darbą, dažnai verčiami gyventi blogesnėje fizinėje aplinkoje, turi mažiau galimybių naudotis būtinausiomis paslaugomis;
- **gyvenimas nuošalioje ar labai nepalankių sąlygų visuomenėje**, kur galimybė naudotis paslaugomis mažesnė.

Visi šie rodikliai sukuria papildomų kliūčių ir sunkumų, tačiau reikia žiūrėti į bendrą struktūrinį kontekstą, kaip tam tikra šalis pasirenka paskirstyti turtą ir suvaldyti skurdą.

PAGRINDINIAI INFORMACIJOS IR DUOMENŲ ŠALTINIAI

EU-SILC: Pagrindinis lyginamų metinių duomenų šaltinis apie skurdo ir nelygybės dydį ir sudėtį ES yra „Bendrijos pajamų ir gyvenimo sąlygų statistika“ (EU-SILC). Tai sukūrė Europos Bendrijos šeimos panelė. Rezultatus galite rasti Eurostat svetainėje, adresu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL.

Eurostat yra oficialus ES statistikos duomenų biuras ir kartu su EU-SILC turi daug naudingų duomenų, susijusių su skurdo ir nelygybės klausimais. Interneto svetainę galite rasti adresu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL. Be to, Eurostat leidžia keletą atitinkamų leidinių, pavyzdžiui „Statistics in Focus“ biuletinį, metinį „Social situation in the European Union“ ir kitus sektorinius leidinius.

Darbo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinis direktoratas suteikia vertingą duomenų apie skurdą ir socialinę atskirtį, analizę, kaip dalį ES socialinės įtraukties proceso. Ypač Europos Komisijos darbuotojų darbo dokumentai, kurie leidžiami kaip papildomi bendros metinės socialinės įtraukties ir socialinės apsaugos ataskaitos leidiniai, suteikia svarbios analizės ir papildomų lentelių. Jūs galite rasti socialinės įtraukties generalinio direktorato interneto svetainėje, adresu http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/jrep_en.htm. Be to, šioje svetainėje galima rasti svarbių tyrimų ataskaitų skirtingose skurdo ir socialinės atskirties ES srityse. Joje taip pat pateikti Europos Komisijos užsakyti tyrimai (http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/studies_en.htm) ir ataskaitos, kurias parengė nepriklausomų socialinės įtraukties ekspertų tinklai, kurie patarinėja Europos Komisijai (http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/naps_rep_en.htm).

Europos tinklai: EAPN, leidžia periodines ataskaitas, pranešimus ir priemonių rinkinius susijusius su skurdu ir socialine atskirtimi ES ir atspindinčius jo nacionalinių tinklų atliktą darbą www.eapn.eu. Be EAPN yra kitų europinio lygio organizacijų tinklų, kurios dalyvauja kovoje su skurdu ir socialine atskirtimi bei rengia svarbias ataskaitas ir informacinius pranešimus apie tam tikrus skurdo ir socialinės atskirties aspektus. Tarp jų yra **AGE** (Vyresnių žmonių platforma – www.age-platform.org); **CARITAS EUROPA** (Katalikiškas tinklas, plėtros ir socialinių paslaugų organizacijos – www.caritas-europa.org); **EUROCHILD** (organizacijų ir asmenų tinklas, dirbantis Europoje, kad pagerintų vaikų ir jaunimo gyvenimo kokybę – www.eurochild.org); **FEANTSA** (Europos su benamiais dirbančių nacionalinių organizacijų federacija – www.feantsa.org); **ATD QUART MONDE** (Tarptautinis judėjimas „ATD ketvirtasis pasaulis“ – www.atd-quarmonde.org). Daugiau Europos tinklų galima rasti EAPN narių sąrašė, Europos Komisijos socialinės įtraukties svetainėje http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/networks_en.htm) ir **SOCIALINĖS PLATFORMOS** interneto svetainėje (Europos socialinių NVO platforma – <http://www.socialplatform.org>).

Europos fondas: Europos fondas gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimui yra ES institucija, kuri atlieka daugybę apklausų apie darbo ir socialines sąlygas ES šalyse. Ji atlieka tokias periodines apklausas, kaip „Europos gyvenimo kokybės apklausa“, „Europos darbo sąlygų apklausa“ ir „Darbo-gyvenimo pusiausvyrą“. Daugiau informacijos ir šių apklausų rezultatus rasite fondo interneto svetainėje www.eurofound.europa.eu/index.htm.

EBPO: Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacija suteikia svarbios lyginamosios statistikos ir ataskaitų apie socialinę apsaugą ir susijusius reikalus. Daugiau informacijos galite rasti interneto svetainėje http://www.oecd.org/topicstatsportal/0,2647,en_2825_497118_1_1_1_1_1,00.html.

UNICEF: Unicef Innocenti tyrimų centras Florencijoje leidžia svarbias ataskaitas apie vaikų skurdą, įskaitant naujausią ataskaitą „Vaikų gerovės turtingose šalyse apžvalga“. Daugiau informacijos rasite adresu www.unicef.org/irc.

JTTP: Jungtinių Tautų plėtros programa leidžia metinę Žmogaus plėtros ataskaitą, kuri suteikia Žmogaus plėtros indeksą, sudėtinį gyvenimo kokybės ir gyvenimo rodiklių standarto indeksą. Daugiau informacijos rasite <http://hdr.undp.org/>. JTTP regioninis biuras Europai ir Nepriklausomų valstybių sandraugai taip pat leidžia svarbias statistines ataskaitas apie skurdą savo regione (http://europeandcis.undp.org/?menu=p_practice&FocusAreaId=1).

Rodikliai: Svarbi informacija ir diskusijų apie rodiklius skurdui ir socialinei atskirčiai matuoti rezultatai pateikiami ES socialinės apsaugos komiteto rodiklių pogrupio interneto svetainėje (http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection_committee/spc_indic_en.htm#intro). Kita labai svarbi ir išsami diskusija apie rodiklius ir statistiką ES socialinės atskirties procese pateikiama „The EU and Social Inclusion: Facing the challenges“, parengto E. Melier ir kitų (The Policy Press, 2007 m.)

Ši žinyną turiningai bendradarbiaudami parengė Hugh Frazer ir EAPN socialinės įtrauktiems apžvalgos grupė. EAPN širdingai dėkoja Hugh Frazer už jo profesinę patirtį, kantrybę ir sunkų darbą.

Norėdami gauti daugiau informacijos apie EAPN veiklą, susisiekite su Sian Jones EAPN, adresu sian.jones@eapn.eu arba apsilankykite EAPN interneto svetainėje www.eapn.eu